

Výtah – zdroj informací:

FILOZOFICKÁ FAKULTA MASARYKOVY UNIVERZITY V BRNĚ

Ústav evropské etnologie - 2006/2007

Jarmila Vrtalová // Studijní obor: etnologie

ZAVÁDKA NA HANÁCKÉM SLOVÁCKU – SOUČASNÁ PODOBA A FUNKCE TANCE

Magisterská diplomová práce

Význam zavádky

Zavádka se řadí z hlediska typologie k tancům obřadním. Ve svém původním významu neodmyslitelně patří ke slavnostním hodovým zvykům, typickým pro oblast Hanáckého Slovácka. Zavádku je možné rámcově vymezit, ale její průběh je v každé obci v jednotlivých aspektech odlišný.

Zavádka bývá klasifikována jako kráčivý (příp. chodivý) tanec ve volném tempu a tříčtvrtečním taktu. Náleží mezi hanácké tance. Patrná je vazba např. na tzv. „zavádkovou cófavou“, kdy jeden muž velmi podobným krokem, jakým se tančí zavádka, zavádí dvě ženy do tance za účelem složení poplatku.²⁴⁾

V minulosti ji doprovázela výhradně dřevěná (hudecká) kapela, později cimbálová muzika. S rozmachem dechové hudby na venkově ve 20. století se prosadily právě kapely s plechovými nástroji. Charakteristickou pro tento tanec je dlouhá zavádková píseň tříčtvrtečního taktu, která se skládá z několika lidových písní, tedy z několika různých nápěvů. Ani obsahově se zavádková píseň neshoduje ve všech obcích. Liší se také použitím lokálních názvů v textech písní. Dialektologicky si ji zpěváci přizpůsobují místnímu (hanáckému nebo dolskému) nářečí.

Původní funkci zavádky lze vysvětlit jako oficiální zahájení hodové taneční zábavy. Během 20. století došlo k posunu jejího významu – dnes je tento tanec chápán spíše jako slavnostní vyvrcholení a ukončení hodů. V průběhu zavádky bývaly obřadním způsobem do tance zaváděny stárky,²⁵⁾ po nich také všechna svobodná děvčata. Každá dívka přitom musela zaplatit na vyhrazeném místě určitý poplatek do pokladny stárků. Šlo v podstatě o vstupné nejen na celé hody, ale i na ostatní taneční zábavy v dané vesnici či městečku. Do poloviny 20. století nebývalo totiž zvykem, aby si dívky kupovaly vstupenky při příchodu na zábavu. V současnosti ztrácí platba dívek při zavádce na důležitosti a její dodržování je jen formálním zachováním celistvosti zvyku. V mnoha obcích už není zavádění do tance pouze výsadou svobodných dívek a žen. Po zavedení stárek zavádějí stárky každé z nich jednotlivé návštěvníky hodů, tedy i vdané ženy, muže a děti včetně přespolních účastníků, do kruhů okolo máje.²⁶⁾ K zavádce náleží i tzv. kolová dohrávka – polka. V současnosti se zavádka tančí na odpolední zábavě – někde v neděli,²⁷⁾ jinde v pondělí,²⁸⁾ nebo až v úterý²⁹⁾ – záleží na průběhu hodů.

Vedle názvu zavádka se pro stejný tanec používá také pojem „skládka“ (podle skládání poplatku dívkami). V obcích s vazbami na sousední oblast Kyjovska se vyskytuje pro významově stejný taneční obřad i označení „věnec“ nebo tanec „do věnce“.

Pokud jde o zahajování zábavy zaváděním do tance, je nutné zmínit formu zavádění prováděnou stárky plynule po odtančení vlastních úvodních sól. Stárky předají své stárky jiným tanečnickům, poté berou do tance další ženy a dívky, kterým zavedou nové taneční partnery. O zavádku jako takovou se však nejedná.

Obdobně stárci postupují i v případě tzv. „zavádění do sóla“. Během hodové zábavy se vyhlásí 1 – 2 speciální, různě nazvaná sóla pro návštěvníky hodů. Toto sólo trvá zpravidla půl hodiny, někdy více než hodinu, protože bývá snaha zavést co nejvíce párů do tance. Po jeho vyhlášení začne hrát kapela a pokračuje bez přerušování až do pokynu stárků k ukončení. Stárci žádají o tanec ženy, odtančí s nimi jedno kolo okolo parketu a pak jim přivedou tanečnický. Někde se zavádí tím způsobem, že ke každému stolu s návštěvníky přicházejí žádat o tanec stárek se stárkou a zavedou tak rovnou celý pár. Pokud se vyhlásí sólo „naruby“, zavádějí zase pouze stárky přítomným mužům ženy. Tančící páry na parketu zastavují dvojice stárek (v případě sóla „naruby“ stárků). Jedna nalije dvojici skleničku vína, kterou si tanečníci připíjejí, druhá jim připevňuje na oděv složenou mašličku na špendlíku, čímž jsou označeni, aby nebyl pár zastaven znovu. Poté muž zaplatí menší finanční částku (v řádech desetikorun) za sólo. Tyto peníze stárky vkládají mezi dva na sebe položené talíře. Během sóla by měli být takto zastaveny všechny zavedené páry.

Zavádění do tance při taneční zábavě a zavádění do sóla se běžně provádí v celé oblasti Hanáckého Slovácka, tedy včetně obcí, kde se nedochoval přímo obřadní tanec zavádka.

Tento zvyk lze přirovnat k tzv. „zatahování (nebo zalikování) do věnce“ na Kyjovsku,³⁰ kde se pomocí dlouhých stuh, popř. řemene, zachytává tančící pár a „zatahuje“ se tak k hodovému věnci, z něhož muž kupuje partnerce papírové kytky, který věnec tvoří. Sólo „do věnce“ trvá tak dlouho, dokud se celý věnec neprodá.

Hudební a taneční složka

Při popisu zavádky je nutné si všimnout nejen taneční, ale také hudební složky, protože jsou spolu pevně provázány. Stejně důležité jsou role kapely, sboru zpěváků i jednotlivých tanečnicků.

Zahájení zavádky předchází tzv. „volba starých stárků“. Podle tradice se mají „starými stárky“ stát ženatí muži, kteří v dané obci funkci stárka zastávali v mládí a pocházejí z ní. V posledních desetiletích se tato kritéria značně uvolnila. Dnes je již běžné, když se zvolí „starým stárkem“ muž do obce přiřazený, nebo dokonce svobodný. „Starí stárci“ mají za úkol³¹ zapojit se do zavádky, po jejím skončení převzít úlohu mladých stárků, kteří jsou unaveni plněním celé řady hodových povinností, a zajistit tak důstojný konec hodů. „Starí stárci“ nechodívají oblečení do krojů.

Být zvolen za „starého stárka“ nebylo nikdy příliš populární, protože zavazovalo muže k aktivní účasti na organizaci celého hodového dne i večera. Ještě do 70. let 20. století bývalo zvykem volit „staré stárky“ přímo před započítím zavádky z přítomných mužů, ale ti se stále častěji snažili přicházet na zábavu co nejpozději, aby už nemohli být zvoleni, proto se pak stárci začali domlouvat s konkrétními zájemci o tuto roli ještě před začátkem hodů. Vyhnuli se tak zbytečným komplikacím a průtahům.

Volbu „starých stárků“ oficiálně vyhlásí stárci před kapelou. Poté zavedou své stárky těmto vybraným mužům, sami berou do tance jejich partnerky. Během toho připraví skupina tzv. „ženáčů“³² dvě židle, se kterými se postaví na okraj parketu. Se zpěvem zastavují páry podle stanoveného pořadí stárek.³³ Kapela přeruší hranou skladbu. Stárka si klekne na židli, muž si sedne na druhou. „Ženáci“ je zvednou nad hlavy. Po přípitku a polibku se stárkou převezme muž od stárka jeho klobouk – tímto stvrzuje, že se stává „starým stárkem“. Kapela hraje „živijó“ a „ženáci“ vyhazují stárku se „starým stárkem“ na židlích střídavě do výšky. Stejně se postupuje u všech stárek. Poslední pár – sklepnický - ještě „ženáci“ odnášejí na židlích až do šenku.³⁴ „Starý sklepník“ tam kupuje občerstvení pro sklepníci a „ženáče“. Po návratu sklepnického páru na parket následuje vyhlášení sóla „starí stárci“, čímž se volba definitivně potvrzuje.

V některých obcích se již volba „starých stárků“ zařazuje přímo k obřadu zavádky.³⁵⁾ V minulosti, kdy zavádkou hody začínaly, nebyli „staří stárci“ pro její průběh významní. Zavádce totiž předcházela slavnostní pochod stárků se stárkami a po něm verbuňk. V současnosti se, jak bude patrné v kapitole o popisu tance v různých obcích, úloha „starých stárků“ transformuje do jiné podoby, příp. byla zcela nahrazena jiným zvykem.

Důležitou aspektem zavádky je sestavení sboru zpěváků zavádkové písně. Sbor se skládá ve většině obcí pouze z mužů, někde bývá i smíšený. Jedná se o místní zpěváky v počtu asi dvaceti lidí, kteří při zavádce stojí před kapelou.

Po vyhlášení zavádky se stárky postaví na konec parketu, stárci o několik metrů dál, buď čelem ke stárkám, nebo bokem. Jejich nezbytnou slavnostní oděvní součástíkou je tzv. „fedro“.³⁶⁾ Rozumí se tím čtverec látky o rozměrech asi 80 x 80 cm připevněný na pravé straně v pase ke kalhotám stárka. Podkladem „fedra“ je rezné plátno, k němu je našit další stejně velký čtverec z bílého brokátu. Brokátová část se následně bohatě zdobí stuhami, korálky a vyšíváním. Zdobení je na každém „fedru“ odlišné, jde tedy o individuální zručnost ženy, která jej připravovala. V levé ruce drží stárek kulatý květ vytvořený ze stuh – tzv. „frču“, který je spojen s čtvercovou částí dřevěnou tyčkou. Dolů z něj spadají konce „fedra“ - tenké, zvlněné, úzké plátky získané hoblováním bílého dřeva, propletené a převázané stužkami. V minulém století, podle zapsaných vzpomínek pamětníků, ještě „fedra“ připravovaly stárky svým stárkům samy, ale později se od tohoto zvyku upustilo.

Sbor začíná zpěvem první sloky zavádkové písně, nejčastěji na nápěv lidové písně „Enom ty mně má panenka pověz“. Celá zavádková píseň se skládá většinou ze čtyř částí, každá má jiný nápěv a různý počet slok. Texty zavádkových písní uvádím v příloze číslo 2.

Spolu s úvodními tóny zavádkové písně vykročí první stárek s rukama založenýma v bok směrem ke své stárce. Taneční kroky mají následující schéma: jeden krok pravou nohou vpřed, přísun levé nohy, spoj spatný, výstup na špičky, spuštění zpět na paty, opět krok pravou nohou vpřed atd. Kapela hraje stejný motiv, který sbor předzpěvuje bez hudebního doprovodu. Zavádkovým krokem přijde stárek ke své stárce. Sundá z hlavy klobouk, pokloní se, stárka mu úklonu opětuje. Poté se postaví k sobě čelem a podají si pravou ruku. Takto spojené ruce drží ve výši hrudníku, lehce jimi pohupují do rytmu. Volným tempem kráčí kolem máje. Postupně se zapojují další stárci. Stárci jdou vždy čelem ke stolu na opačné straně parketu, kde sedí různí zástupci obce,³⁷⁾ dívka je otočena zády. U tohoto stolu se zastaví, je jim nabídnuto pohoštění v podobě skleničky vína, zákusků nebo hodových koláčů. Probíhá smlouvání stárky s osazenstvem stolu o výši částky, kterou má zaplatit, jak jsem již výše vysvětlila. Sbor stále pokračuje ve zpěvu zavádkové písně. Od stolu odvede stárku ještě její stárek. Při okraji parketu už čeká „starý stárek“, aby stárku převzal. Shodným zavádkovým krokem pokračují v tanci okolo máje. Stárci potom začínají zavádět buď svobodné dívky, které odvádějí také ke stolu, kde skládají poplatek, nebo další hodové návštěvníky do kruhů ke každé stárce zvlášť – s ohledem na už zmíněné místní zvyklosti. V některých obcích se v současné době vynechává placení poplatku stárkami.

Po odzpívání poslední sloky zavádkové písně následuje tzv. kolová dohrávka. Při rychlé polce se rozpojí i kola do jednotlivých párů. V současné době bývá běžné, když spolu tančí dvě dívky nebo ženy, kvůli nedostatku tanečních partnerů. Slavnostním pochodem po zavádce se uzavírá celá odpolední hodová zábava. Následující večerní je už plně v režii „starých stárků“, pokud se tato funkce v dané obci udržuje.